

úgy válik lehetségessé, ha kiépül, kialakul közöttük egy közös *lelki stílus*, amely azonossá lesz. E kérdésre az európaiak (Dilt-hey) mutattak rá teljes világossággal.

Giddings a társadalom növekedésének két módját különbözteti meg: 1. a *leszármazást* és 2. a *gyülekezés* útján történő halmozódást. A társadalom lassú növekedésében *állandó elem a gyülekezés*. Ebben viszont a *társadalmi befolyások hatalmas erejének megnyilvánulását* kell látnunk.

Lássuk már most, hogyan alakul ki az összekerült emberekben (gyermekekben) a hasonlóság?
(Folytatjuk.)

Tanítási eljárások az általános iskola alsó tagozatában.

Köztudomású, hogy a mai nevelés nem tűri a módszeres megkötöttségeket, azokban a nevelés és tanítás művészetének mesterséggé való lealacsonyítását látná, — anélkül, hogy a tisztes mesterséget lebecsülné, — mégis a nevelés-oktatást formális fokozatokra húzását, az igazi pedagógiai munka megölőjének tekintené.

Mi meg sem kíséreljük, hogy ilyesfélével megkössük a tanító kezét; a tapasztalt kartárs segíteniakarásával vázlataink csak keretül szolgálnak az egyes tantárgyak tanításához. E kereteket majd tanító-kartársaink töltik meg élettel, tartalommal, *az adott körülményekhez* szabott legmegfelelőbb módon.

Ezért, és így értelmezve adjuk az egyes tantárgyak tanításának menetét úgy, hogy közben az egyes tantárgyak tanításakor érvényesítendő didaktikai, metodikai elveket is feltüntetjük a vázlatokban.

Hogy ne legyünk kénytelenek az egyes vázlatoknál ismételtetni, az általános dolgokat kiemelve itt, előljáróban beszéljük meg.

Nevelés nélkül ne legyen tanítás, tanítás nélkül ne legyen nevelés. Mindez azonban természetes legyen, s ne a hajánál előráncigált, csak azért, hogy az elvnek is igaza legyen.

Minden tanítási óra *számonkéréssel* kezdődik, ez az órának nem elhanyagolható, de igen fontos része, mely a reá fordított időben is megmutatkozik. Csak akkor mehetünk tovább az anyagban, ha az előző óra anyagát a tanulók nagyrésze megtanulta, magáévá tette: erről pedig itt, a számonkérés alkalmával győződhetünk meg és kell meggyőződnünk, ha további munkánk sikerét biztosítani akarjuk. A számonkérés kétféle: meggyőződünk az általános *megértésről*, majd az elvégzett anyagnak *összefüggő, folyamatos, lehetőleg szabatos elmondásáról*. Az előbbiről kérdéseinkre adott rövid — de lényegest tartalmazó — feleletet kb. ebből, az utóbbit az egész anyagnak 2—3 tanulóval való elmondatásból ítéltetjük meg.

Az elvégzett anyagról áttérünk az újra, amit az *áthajlás*, *ráhangolás*, majd a *cél kitűzése* követ. Ez nem feltétlenül külön mozzanata tanításunknak, hiszen sokszor már a számonkérést úgy irányíthatjuk, hogy az új anyag tárgyalása minden zökkenő nélkül annak logikus folytatása lehet. Az áthajlás, ha szükséges, egészen rövid (1—2 mondat) legyen, még a költemény-(olvasmány-) tárgyaláshoz szükséges ráhangolás is csak a legszükségesebbekre szorítkozzék, majd megjelöljük — egy rövid mondatban — célunkat, hogy az érdeklődést felkeltsük s a figyelmet biztosítsuk. Természetesen az óra végén emlékeztünk arra, hogy kitűzött célunkat elértük.

Ezután következik az óra voltaképeni célja és lényege, az új anyag tárgyalása. Ez ismét két részből áll: 1. a *megértésből*, a *probléma megoldásából*, *bemutatásból* stb. és 2. az új anyag emlékezetbe véséséből, *megrögzítéséből*. Mindkettő egyaránt fontos része a tanításnak.

Biztosítja a megértést, vagy elősegíti a megrögzítést is a *szemléltetés*. A jó szemléltetés teheti a tanuló számára *élménynyé* a tanítást, az ismeretszerzést.

Ugyanezt a célt szolgálja a tanulók *munkáltatása* is, ami nem jelent szükségképen kézimunkát, hanem szellemi bekapcsolódást, együttműködést a közös célért.

A megértetést, áttekintést, de a megrögzítést is elősegítik a *részletösszefoglalások*, amikor a részekre bontható anyagot a részegységek tárgyalása után külön-külön összefoglaljuk, s egymással vonatkozásba hozzuk.

Igy jutunk el az új anyag teljes elvégzése után az *összefoglaláshoz*, amely harmadik legfontosabb része az órának a számonkérés és az új anyag tárgyalása mellett. Ennek elvégzésére feltétlenül kell megfelelő időnek jutnia (s nem a tízperces szünetben!) Itt történik esetleg az új anyagnak rajzzal, vezérszavakkal való rögzítése (a tanító a táblán, a tanulók a füzetben egyidejűleg s közös munkával), s itt kell számot adni a tanulónak arról, mit s hogyan jegyzett meg az óra anyagából. (Ez egyúttal jó fegyver is a magyarázatra való figyelésre, a közös munkában való állandó részvételre stb.) Itt, az összefoglalás alkalmával is érvényesülnie kell annak az eljárásnak, amit az óra elején a számonkérésnél követünk: rövid — kérdéseinkre adott — feleletekből meggyőződünk a helyes megértésről, s 2—3 tanuló folyamatos előadásából arról, megtanulták-e a tanulók az új anyag lényegét. Általában arra kell törekednünk, hogy *a gyermek mindent az iskolában, a tanítási órán tanuljon meg lehetőleg*, a tankönyv áttanulása már csak az anyagnak a folyamatos előadást elsajátító, ismétlésszerű begyakorlása legyen.

Az összefoglalásnál jut szerephez a *tankönyv*, ahol összegezzetjük munkánk eredményét a tankönyv megállapításával (ez igen fontos a tankönyv megértése szempontjából!)

Végül a *házi feladat* vagy *csendes foglalkozás* rövid, a feldolgozott anyaggal kapcsolatos megbeszélése következik.

Ezek után térjünk át az egyes tantárgyak néhány általános vázlatkereteinek összeállítására.

1. Beszéd- és értelemgyakorlat.

- I. *Előkészítés:* a) Számonkérés. — b) Érdeklődéskeltés (hangulatkeltés). — c) Célkitűzés.
- II. *Tárgyalás:* a) A tanulók idevágó élményeinek elbeszélése. — b) Irányított rendszerező megbeszélés (szemléltetés, rajz, kép, mese, dal stb.). Részletösszefoglalások. (tábla, füzet.)
- III. *Befejezés:* a) *Összefoglalás.* (Önálló gondolkodás, ítéletalkotás.) — *Összefüggő elmondatus.* — Típus- vagy gyermekrajz. — b) *Elmélyítés.* (Érzelmén át nevelői hatás. Akarati indítások.) — *További elmélyítés.* (Koncentráció) más tantárgyak (olvasmány- vagy költeménytárgyalás, ének stb.) keretében.

2. Olvasmány- és költeménytárgyalás.

- I. *Előkészítés:* a) *Ráhangelés* lírai költeményeknél és erkölcsi vonatkozású olvasmány v. költemény tárgyalásakor. — *Érdeklődéskeltés* a leíró művek tárgyalása előtt. b) *Áthajlás* a tárgyra (az író bemutatása). — c) *Célkitűzés.*
- II. *Tárgyalás:* a) Az olvasmány, költemény *bemutatása.* (A tanító olvassa, mondja el.) — b) A tanulóknál támadt élmények kifejezése. — c) *Újbóli olvasás* (tanulók olvassák), gondolatcsoportonkénti tárgyalás. (Szómagyarázat, szemléltetés.) — d) *Megszakítás nélküli olvasás.* (Tudatosítás, a gondolatokat, érzelmeket kifejező természetes beszéd hangsúlyozásával való olvasás.)
- III. *Befejezés:* a) *Összefoglalás.* (Szerkezet, tagolás, alapgondolat, alapeszme, szereplők, főhős, segítők, gátlók, dramatizálás; eszméltetés a költői kifejezés szépségére, a művészi formára stb.) — b) *Elmélyítés* (vonatkoztatás a tanuló életére.) — c) *Házi feladat* (csendes foglalkozás). (Fogalmazás, rajz, gyűjtő munka stb.) — d) *Koncentráció* (további elmélyítés.)

3. Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

- I. *Előkészítés:* a) Számonkérés (a múlt órai anyag felújítása) jellegzetes példákon. — *Ismétlő kérdések* a régibb anyagból — b) *Anyaggyűjtés.* (Élmény, kép stb. szemléltetés közben *irányított fogalmazás* a táblára, mely a *tárgyalandó nyelvtényt szemlélteti.*) — c) *Célkitűzés.*
- II. *Tárgyalás:* a) A példamondatok *tartalmi* vizsgálata. — b) A példamondatok *alaki* (nyelvi) vizsgálata. — *Egyenkénti elemzés* (az új ténnyt színes krétával aláhúzzuk.) — *Szóelemzés* (szétbontás.) — *Az új tény jelentősége a mondatban.* — *Az új nyelvi tény megfigyel-*

8
tetése, jellemző vonásának kiemelése, *tudatosítása*, ennek a táblán (füzetben) való rögzítése. — *A nyelvi tény neve, a benne levő törvényszerűség megvilágítása.* — *Visszamuatás a célkitűzésre.* — *Vonatkoztatás a helyesírásra, kiejtésre stb.*

III. *Befejezés:* a) *Összefoglalás* (kérdés-felelet: a szabályszerűség formájában.) — b) *Begyakorlás.* 1. A táblai példamondatok újbóli elolvastatása. — 2. Ismert szövegben keressünk példát az új nyelvi tényre, (közös munka.) 3. A tanulók keresnek példákat. — c) *Vonatkoztatás:* A megismert nyelvi tény jelentősége a másokkal való érintkezésben, a gondolatközlés szempontjából. — d) *Házi feladat:* (Csendes foglalkozás.) Írásbeli gyakorlás.

4. Fogalmazás írási, javítási óra.

1. Fogalmazás írás.

I. *Előzetes munka:* 1. *Rokon tárgyú házi dolgozatok megbeszélése.* — 2. *Élmény-nyújtás.* (Olvasmány-, költemény bemutatása, kirándulás, képszemléltetés stb.) — 3. *Előzetes megbeszélés.*

II. *Fogalmazás:* a) *Az élmény felújítása.* — b) *Áthajlás.* (Vágy keltés a közlésre.) — c) *Célkitűzés.* — d) *Gyakorlati megoldás.*

1. A dolgozatok kiosztása. — 2. Előkészület. — 3. Munka a füzetben. 4. A tanulók átnézik a kész munkát. 5. A füzetek összeszedése.

e) *Beszélgetés a dolgozatról.*

1. Gondolatok. 2. Stiláris érdekességek.

f) *Értékelés.* (A dolgozat tárgyának nevelői értékelése.)

g) *Házi feladat.* (Magunkra vonatkoztatás.)

II. Dolgozatok javítása.

1. *Tartalom és stílus szempontjából.* — a) Általános vélemény. — b) Közös megbeszélés. Néhány jó dolgozat felolvasása és megbeszélése.

Bírálati szempontok:

1. A tárgyról írt-e? — 2. Szép részletek, gondolatok, találó kifejezés, egyéni jellegzetesség? — 3. Van-e benne szó vagy mondatfölösleg? — 4. Változatos-e a fogalmazás (nincs benne sűrű ismétlés?) — 5. Jó-e a mondatkapcsolás? — 6. Szépen fejezte-e ki az érzelmeket? — 7. Használt-e élénkítő alakzatokat (felkiáltás, kérdés stb.)

c) *A javítás közös megbeszélése, javítása.* A javítás értékelése. — d) Általánosabb stiláris hibák megtárgyalása.

2. Helyesírás szempontjából:

1. Az előforduló *jellegzetes hibák* megbeszélése, közös javítása (táblán, házi füzetben). — 2. A hibák

egyéni javítása. (Nehezebb esetről a szomszédok segítségével.) — 3. A végzett munka értékelése.

5. Földrajz. I. rész.

I. Előkészítés: 1. Számonkérés. — Kérdésekkel. — Összefüggően. — 2. Érdeklődéskeltés. — 3. Célkitűzés.

II. Tárgyalás. 1. Általános áttekintés. — Merre van tőlünk? — Hogyan juthatunk oda? — Kiterjedése, határai (térképen.) — Domborzati viszonyok. — Vízrajz. — Városok, vasútvonalak sűrűsége. — Egybevetés a mi, vagy más már ismert tájegységgel. — Szemléltetés (elképzeltetés.) —

2. A részletek megismerése. a) Síkságok, hegyek, azok magassága. — Összevetése vidékünkkel. — Tábla. (füzet), rajz. — b) Nagyobb folyók, tavak. — Egybevetés tájegységünkkel. Rajz. — c) Éghajlata. (Következtetéssel, egybevetéssel.) — d) A lakosság foglalkozása (következtetés a felület és éghajlatból.) — Az ember alkalmazkodása a természethez. — Csatornázás, fakitermelés, bányászat, ipar stb.) — Az ember hatása a természetre. — e) Jellemző növényei, állatai, természeti kincsei. (Fali térképről.) — f) Bevitel—kivitel. — g) Hajózható folyók, vasúthálózat. Elszállítás, feldolgozás. — h) Ipartelepek, háziipar. — i) Mi és hogyan kerül onnan hozzánk? Rajz.

3. Részletösszefoglalások:

1. Felszíne, vizei. — 2. Éghajlat. — 3. Növények, állatok. — 4. Ipar, kereskedelem, közlekedés. Rajz, táblai vázlat.

III. Befejezés. 1. Összefoglalás. 2. A tankönyv megfelelő részének ismertetése. — 3. Elmélyítés. (Olvasmány, költemény, dal, népszokás, történelmi nevezetesség stb.)

Földrajz. II. rész.

I. Előkészítés: 1. Számonkérés. Kérdésekkel. — Összefüggően. — 2. Érdeklődéskeltés. (Képek, tárgyak szemléltetése stb.) — 3. Célkitűzés.

II. Tárgyalás. 1. Település. (Politikai térképen.) Sűrűn, ritkán lakott-e? — 2. Lakosság. (Népfaj, anyanyelv (tájszólás), életmód, mult, szokások, népművészet, népköltészet stb. — 3. Vármegyék (közigazgatás.) Székhely. — 4. Városok: Hol épült? Milyen a város jellege? (Képszemléltetés.) Földműves, iparos, kereskedő, bányász, fürdő stb. — 5. Minek köszönheti a város mai sorsát? — 6. Az ottani élet elképzeltetése. — 7. Részletösszefoglalások (minden egység tárgyalása után. Vezérszavak, rajzok a táblára, füzetbe.)

III. Befejezés. 1. Összefoglalás. (Kérdések — folyamatosan.) — 2. A tankönyv megfelelő részének ismertetése. — 3. Elmélyítés. (Mint előbb.)

6. Természeti ismeretek.

1. Természetráajz.

I. *Előkészítés:* 1. Számonkérés. — 2. Áthajlás, érdeklődés-keltés. — 3. Célkitűzés.

II. *Tárgyalás:* 1. *Tartózkodási hely, környezet.* A tenyésztést lehetővé tevő természeti tényezők. — 2. *Bemutatás.* (Lehetőleg természetes környezetben.) — 3. *A szemléltető anyag* szétosztása (növény.) — 4. *Jellemző vonásai:* Nagyság, szín. Egybevetés más, ismert egyeddel. — 5. *Belső részek.* (Növénynél boncolgatás.) *Eszméltetés* a környezet, életmódnak a testalkat- vagy szervekre való hatására. — 6. *Életmód* (következtetés a környezetből, testalkatból, szervekből.) — 7. *Táplálék.* (Következtetés a környezet és életmód hatásából a táplálék megszerzésére, a faj fenntartására. (Az életmód vázolása, kapcsolatban jellemző történettel.) — 8. *A lényeges dolgoknak színes krétával* való táblai rajza (füzet, rajz.) — 9. *Gazdasági vonatkozás.* Az emberre vonatkozó haszna, kára; nemesítés, okszerű termelés, tenyésztés stb.) — 10. *Részletösszefoglalások* az egyes tárgyköröknél.

III. *Befejezés:* 1. *Összefoglalás.* — 2. *Elmélyítés.* (Gazdasági, nemzeti jelentőség, növény-, állatvédelem, okszerű gazdálkodás stb.) — 3. *A tankönyv* megfelelő részének ismertetése. — 4. *Kapcsolás* (megfigyelés: beszéd- és értelemgyakorlat, fogalmazás, rajz stb.)

(Folytatjuk.)

TANÍTÁSOK — VÁZLATOK.

1946. szeptember 2. hete.

Általános iskola V. osztály.

FÖLDRAJZ.

A tanítás anyaga: Budapest. (Lakóhelyünk.)

(A földrajz tanítását a földrajzi alapfogalmakkal kezdjük. Ezt viszont a lakóhelyen lehet szemléltetni legjobban. Éppen ezért összefoglaljuk az alsó tagozaton, a beszéd- és értelemgyakorlatok kapcsán hallottakat, majd kirándulunk lakóhelyünk olyan részére, ahol a legtöbb alapfogalmat szemléltethetjük. E kettő — felújítás és előzetes kirándulás — után kerül sor a tanításra. Mi itt a fővárossal foglalkozunk, egyrészt azért, hogy példát adjunk a lakóhely tárgyalására, másrészt, hogy Budapest tárgyalásánál is felhasználható legyen.)

1. *Előkészítés.* 1. *Számonkérés.* A kiránduláson látottak és már a helyszínen megbeszéltek számonkérése, felújítása.

2. *Érdeklődés-keltés.* Ki volt már már városban? Miben különbözik első látásra a falu a várostól? Ki volt már hazánk